

Una descripció de les salines de 1660 enviada al ducat de Savoia per Lluís Riambau Eimeric

L'estirp Riambau a Eivissa

per Antoni Ferrer Abárzuza, Joan Planells Ripoll i Maria Colomar Marí

En el fons de l'Archivio di Stato de Torí, Itàlia, es troba un document descrit en un dels inventaris del dit arxiu com *Plante de l'Etang des Salines de l'Isle d'Evisse avec une description du Metode, que l'on tient pour y faire le Sel*. Es tracta d'una llibreta de paper encapçalada pel títol de *Planta del estaño del sal de Yviça*. El document es troba entre els relacionats amb la gabella de Savoia o *Gabella del sale di Savoia*, nom que fa referència a la família titular del ducat de Savoia.

Aquest ducat comprengué un territori de fronteres canviants situat entre el regne de França i el ducat de Milà. Corresponia a bona part de l'actual Piemont, llevat de les províncies més orientals, que pertanyien a l'esmentat ducat de Milà, amb sortida a la Mediterrània per la ciutat de Niça. La ciutat de Torí n'era la més important de l'interior. Precisament Torí és la seu de l'arxiu d'estat, nom que rep la xarxa d'arxius regionals d'Itàlia, en què es custodien els documents relatius a aquell ducat.

El ducat de Savoia

El territori que molt després esdevindrà l'Estat italià era, al segle XVI, un mosaic de petits principats posats sota la influència de les dues potències, França i la Monarquia Hispànica, que al llarg del segle es disputaren l'hegemonia europea. Només hi hagué dos estats que varen poder mantenir el seu prestigi, la República de Venècia i el Ducat de Savoia. Aquest darrer a costa de convertir-se en camp de batalla durant vint anys de disputes entre francesos i l'Imperi que el va deixar en un estat desolador.

Al llarg del segle XVII els ducs de Savoia s'anaren decantant cap a la política francesa o la hispana, segons els interessos del moment. Un exemple d'aquests constants enfrontaments va ser la successió al ducat de Màntua i Montferrat, a la vall del Po. El ducat estava lligat a la casa de Savoia, però era vital per a l'accés al Milanesat, pertanyent a la Monarquia Hispànica, i per això cobejat per aquesta potència. El 1612 la mort del duc de Màntua sense descendència va ser aprofitada pel duc de Savoia per ocupar les terres del Montferrat al·legant drets de successió. França i els àustries units obligaren el duc a abandonar les terres ocupades, però Carles Manuel (1587–1637) no va voler rendir-se i va mantenir una guerra contra l'ocupació hispana dels seus territoris italians. Durant aquest temps va tornar a mantenir relacions amb França, amb qui va concertar el matrimoni del seu fill Víctor Amadeu amb Maria Cristina, germana del monarca francès Lluís XIII. A partir d'aquest moment els exèrcits francesos i savoians lluitaren en el mateix bàndol fins que la traïció francesa originà el trencament entre els dos estats. Això ocorria el 1626, quan França i Espanya signaven un acord en secret que privava el duc dels beneficis d'aquelles guerres que tants diners i homes havien costat.

A partir d'aquell moment, el duc Carles Manuel I s'enfrontà a la política francesa i al seu ideòleg, Armand Richelieu. En nous conflictes, l'aliat del duc passà a ser Espanya, però l'aliança no evità que les tropes franceses arribassin a ocupar el territori de Savoia. L'enfrontament es

va produir de nou al territori de Màntua, que va ser ocupat pel duc de Nevers i establert a França. Carles Manuel I va reclamar de nou els seus drets successoris i inicià una guerra amb ajut espanyol. Les tropes franceses de Richelieu no tardaren a acudir per auxiliar Nevers, a la vegada que també entrava en el conflicte Ferran II, l'emperador, qui afirmava que el territori era un feu de l'Imperi (que havia sortit victoriós del segon període de la Guerra dels Trenta Anys). És així com Itàlia es va trobar assolada per diversos exèrcits que, a més, hi portaren la pesta. Richelieu va intentar inútilment fer presoner el duc de Savoia, però li va prendre la important plaça de Pinerolo, a la vegada que un altre exèrcit, aquest enviat pel rei Lluís XIII, entrava a Savoia, s'estenia pel Piemont i ocupava el Saluzzo. Durant aquests enfrontaments morí el duc de Savoia, el 1630, i el succeí el seu fill Víctor Amadeu I (1587–1637), qui signà la pau de Cherasco. Amb aquest acord França retengué el Pinerolo però, a canvi, Savoia controlaria Piemont, Niça i Ligúria.

A partir d'aquest moment, Richelieu, aprofitant els vincles de sang de Víctor Amadeu I amb el monarca francès Lluís XIII, el va fer entrar en una lliga contra Espanya de la qual també formaven part Màntua i Parma. El duc morí tot just començar el conflicte, el 1637, i deixà un fill de cinc anys que morí prematurament al cap d'un any. El succeí el seu germà, Carles Manuel II, nascut el 1634 i que per tant també necessitava d'un regent, paper exercit per la seua mare, Maria Cristina de França. Durant aquest temps la du-

quessa regent es va posar a favor de França, fent que els seus cunyats en recelassin i s'aproximassin a la Monarquia Hispànica. Va ser així com, al 1639, entraren les tropes espanyoles al Piemont i ocuparen Torí. D'immediat les tropes franceses acudiren en auxili de la duquessa regent i van assetjar i prendre la dita ciutat el 1640. La duquessa va poder mantenir-se com a regent però compartint el poder amb els seus cunyats. El 1648 Carles Manuel II, amb 14 anys, fou reconegut com a duc, tot i que el poder, realment, no el tingué fins a la mort de la seua mare, el 1663. Als primers moments del govern de Carles Manuel II varen seguir els conflictes contra Espanya i va esclatar una guerra civil en el ducat. També es produí el conflicte dels valdesos, en el moment en què el duc va voler fer-los abandonar l'heretgia. Això va originar una repressió sagnant en la qual el duc va rebre fins i tot les amenaces britàniques.

Encara una mica abans, el 1659, quan faltaven uns mesos perquè Lluís Riambau escrigués la seua descripció de les salines, el rei Felip IV d'Espanya havia signat la pau dita dels Pirineus amb Lluís XIV de França. Aquell tractat posà fi a la Guerra dels Trenta Anys i significà el lliurament a França del comtat del Rosselló, el Conflent, Vallespir i, després, trenta-tres viles de la Cerdanya. També, a la part d'Itàlia, la fortalesa abans esmentada de Pinerolo va passar a França, des d'ella podia controlar el ducat de Savoia. L'hegemonia de la Monarquia Hispànica es perdia i la Mediterrània deixava de ser un punt de gravitació europeu, substituït per l'Atlàntic i els països que en controlaven la navegació. Ara seran França i els estats del nord qui tendran protagonisme. Les polítiques econòmiques mercantilistes adoptades tant per França com per Gran Bretanya faran que la resta d'estats prenguin mesures per fer front a les seues taxes duaneres apujant els impostos o, entre ells Savoia, buscant noves rutes per comerciar i obtenir productes bàsics.

Aquesta política anomenada mercantilista sorgí a la vegada que les polítiques imperialistes i les guerres

de religió i tingué el seu principal ideòleg en el ministre francès de Lluís XIV, Jean-Baptiste Colbert. A la rivalitat entre els estats s'uniren la competència comercial i d'aquí que s'impulsassin mesures per defensar l'economia pròpia del país. La materialització d'aquesta defensa fou la creació d'un programa duaner i l'impuls de la producció manufacturera pròpia. Els economistes recomanaven una política favorable a les exportacions pròpies i hostils a les importacions que competien amb la producció nacional, procurar l'abundància d'espècies (diners, metalls) i mantenir una balança comercial favorable. França i Anglaterra varen ser els dos països capaços de posar en marxa aquesta política. Un dels primers objectius de França va ser aconseguir imposar amb efectivitat unes tarifes duaneres que s'unirien a la millora de les manufactures i el desenvolupament de la marina. Alguns països europeus intentaren fer front a les mesures franceses, però no va ser a l'Europa del sud, especialment la Monarquia Hispànica, incapaç de superar-les.

És probable que el document que editam tengui a veure amb aquesta recerca de nous mercats proveïdors per part del ducat de Savoia, en aquest cas de sal d'Eivissa, a través de Niça.

El doctor Lluís Riambau Eimeric

L'autor de l'escrit, com s'ha dit, fou Lluís Riambau Eimeric, doctor en lleis o, com acostumaven a escriure en aquella època «doctor en cascun dret», referint-se als drets canònic i civil. El doctor Riambau era fill del matrimoni format per Andreu Riambau Joan (1586–1622) i Antònia Eimeric, i havia nascut el 1620 a Eivissa, on morí el 1665. En el moment d'escriure el text que ara editam tenia uns quaranta anys i havia contret matrimoni amb Caterina Bru, unió que no engendrà descendència.

El Dr. Lluís Riambau va ser el quart assessor ordinari de la governació d'Eivissa, ofici reial ben controvertit, instaurat a Eivissa el 1629 (Escandell III/1, 2000: 474-478). L'assessor formava part d'un cos de juris-

tes al servei de la monarquia, encarregat de recolzar des del punt de vista legal la progressiva assumptió de jurisdiccions feudals per part de la monarquia. En concret, l'assessor del governador assistia el representant del rei a l'illa en tot tipus de decisions i actuacions de govern enfront dels senyors eclesiàstics de l'illa, de la Universitat i de l'Església local (Prats 1995: 281-282).

Les dues primeres persones de cognom Riambau d'Eivissa foren el prevere Joan Riambau i el seu germà Lluís, que provenien de Catalunya. El primer morí el 1577 i el segon va contraure matrimoni amb Esperança Tur. Del matrimoni nasqueren quatre fills, Lluís, Joan, Pere Benet i Tomàs Riambau Tur, dels quals parteixen totes les branques de l'estirp Riambau de l'illa (vegeu el quadre).

Ignoram la intenció concreta d'aquesta descripció del funcionament de les salines d'Eivissa. El destinatari era Francisco Antonio de Vieta La Claveria, si la lectura dels seus cognoms és correcta. En el text figura el amb la forma *Vieto* i *Vieta*, mentre que *Clavería* o *Claviría* (amb accent perquè el suposam castellà) és la nostra lectura d'una paraula que arriba al marge dret i continua a línia inferior, que, a més, està afectada per un lleuger desperfecte en la vora del paper. L'única cosa clara és que era doctor en lleis, com el mateix Lluís Riambau, ja que en una nota marginal és qualificat d'*avvocato*, en italià, escrit per una mà posterior a la redacció del document.

L'objectiu de l'escrit era, com Riambau anotà expressament, que el Dr. Vieta pogués estar informat i, a la vegada, informar tercers de les dimensions i característiques dels estanys saliners d'Eivissa i de les peculiaritats de la gestió de la sal. En el moment de redactar el document Lluís Riambau exercia l'important càrrec d'assessor. Això no obstant, el document no és oficial, o no ho sembla, i es diria que es tracta d'una missiva privada al dit Dr. Vieta. Ara bé, és veritat que la forma del document, efectivament, no té res d'oficial com s'acaba de dir, però el fet que acabàs a l'Archivio di Stato de Torí fa lícit pensar que aquesta conclusió pugui

La pàgina 530 del document *Plante de l'Etang des Salines de l'Isle d'Evisse* avec une description du Methode, que l'on tient pour y faire le Sel (Archivio di Stato di Torino, Gabella Sale Savoia, Mazzo 2, Fascicolo 26, núm. 26).

ser precipitada. Caldria veure tota la sèrie arxivística en què fou inclòs per conèixer millor els camins que la llibreta escrita a Eivissa va fer per les terres del ducat de Savoia.

Deixant aquest aspecte de banda, el resum redactat pel doctor Riambau té valor per si mateix i aquesta causa ens mou a oferir-lo transcrit.

El document

Consisteix en un quadern de quatre bifolis de paper relligats amb lli-

nyol amb senyal d'haver estat plegat en quatre, probablement per al seu enviament cap a destinació. Està datat a Eivissa el 22 de maig de 1660 i signat, com s'ha repetit, pel «doctor Luis Riambau de Aymerich».

La llengua en què s'escrigué és el castellà, bé que conté nombrosos catalanisms i algunes paraules escrites volgutament en català, segurament per evitar una traducció dubtosa. En aquestes ocasions s'han transcrit en cursiva. En general, el

text, escrit en lletra cursiva o itàlica, no presenta cap problema de lectura tret d'algun caràcter que s'ha hagut d'interpretar; aquests casos s'han indicat amb claudàtors. Les pàgines estan numerades, deixant sense numeració les que estan en blanc, en guarismes aràbics escrits en llapis per una mà posterior a la redacció del text, comencen en la pàgina 529, deixen sense numerar el vers d'aquesta pàgina i continuen fins a la 534, el vers de la qual fa de coberta posterior i tampoc no està numerada.

La seua signatura arxivística és: Archivio di Stato di Torino, *Plante de l'Etang des Salines de l'Isle d'Evisse avec une description du Methode, que l'on tient pour y faire le Sel*, Gabella Sale Savoia, Mazzo 2, Fascicolo 26, núm. 26.¹ Agraïm al personal del dit arxiu la gentilesa d'haver-nos enviat la digitalització del document.²

El contingut del document

Naturalment, el que més crida l'atenció d'aquest quadern és el croquis de les salines que l'encapçala (p. 530), tot i que és veritablement esquemàtic. Com es pot veure a la imatge, es tracta d'un oval dividit en tres parts, A, B i C, essent-ne la primera la compartimentació superior. Els compartiments A i B tenen menor superfície que el situat més avall, C. Les línies que separen aquestes divisions són retolades com

1. <http://archiviodistatotorino.beniculturali.it/work/datinvdettot.php?uid=346974>

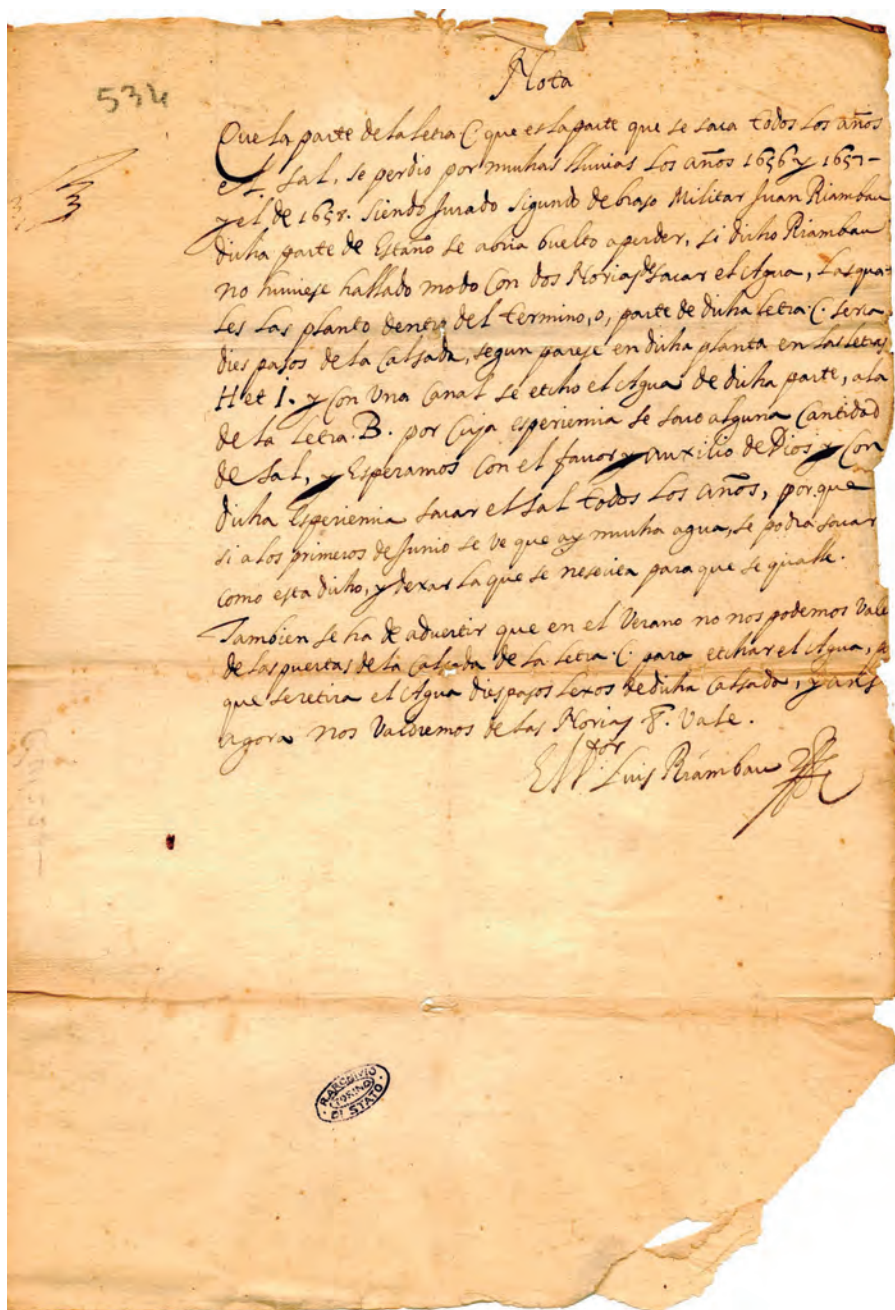
2. Per ampliar coneixements sobre les salines en època moderna i sense voler ser exhaustius, acudiu al recentíssim i extraordinari llibre d'Antoni Tur Torres (2014) i la transcripció de l'obra de Jaume Cirer (Ferrer 1999). Per a l'època medieval vegeu Hocquet (1978) i Ferrer (2004, 2013 i 2015). Per a estudis globals vegeu J. Vilà Valentí (1953), l'obra col·lectiva del GEN-GOB (2003), l'aportació de R. Vallès (2011), la també obra col·lectiva amb fotografies de Joan Costa (2015). Sobre l'empresa explotadora vegeu A. Torres (1995) i el també molt recent de T. Canyelles (2015). Sobre aspectes ecològics: Estarellas i Fernández (1990). Sense esgotar la bibliografia, és molt interessant el documental obra del desaparegut Josep Maria Bassols (2006). Sobre les salines de Formentera vegeu també Convalia (2010).

D i E. Dividint aquestes dues línies D i E en tres segments es troben dues mitges circumferències a cada una retolades amb les lletres F, G, H i I. Cal fer notar una errada de Riambau, ja que va repetir les lletres F i G, però, sense ratllar-les, va afegir a la línia de baix les dites H i I.

Així, Riambau va representar l'estany Roig, les dues calçades (D i E) o murs que el dividien en tres estanys o divisions de l'estany (A, B, C). Les lletres F, G, H i I corresponen a les rescloses o «puertas» de comunicació entre cada divisió de l'estany Roig, «por donde hasen entrar o sacan agua de una parte a otra».

Seguidament, Riambau procedeix a descriure cada una de les dites divisions. La lletra A correspon a la part més propera a la mar «y esta jamás se ha sacado sal della». La lletra B correspon a la Punta, mentre que la C «es la que se saca todos los años». El més interessant és que proporciona les dimensions de la Punta (B) i de la part restant de l'estany Roig (C). Aquestes dimensions hi figuren en canes i palms, significativament amb la seua equivalència en palms genovesos.

Aquesta part representada en el croquis i anomenada A, B i C correspon a la part de les salines anomenada la regió Grossa (Ribes 1992: 98). Si s'observen plànols anteriors a les reformes escomeses després de la privatització de les salines, sobretot obra de l'enginyer Eugeni Molina, es veu ràpidament que aquesta part septentrional de les salines es dividia, efectivament, en tres parts. Si ens fixem en el *Plano croquis de las Reales Salinas de la Ysla de Yviza*, de 1744, veurem que, de ponent a llevant es trobaven els estanys anomenats del Codolar, estany del Mig i estany Roig.³ Curiosament, l'enginyer Esteban de Panón, autor del plànol de 1744 en el qual ens estam fixant, va atribuir a aquestos estanys les lletres A, B i C respectivament, igualment com havia fet Riambau vuitanta-cinc anys abans. El croquis

La pàgina 534 del document *Plante de l'Etang des Salines de l'Isle d'Evisse* avec une description du Metode, que l'on tient pour y faire le Sel (Archivio di Stato di Torino, Gabella Sale Savoia, Mazzo 2, Fascicolo 26, núm. 26).

de Riambau, per tant, s'ha de llegir amb el ponent a la part superior, llevant a la inferior, el nord a la dreta i el sud a l'esquerra.

Riambau continuà la seua descripció al·ludint a l'estanyol de la Sal Blanca, del qual diu que «es pequeño y no está medido». Es refereix a l'actual conjunt d'estanys situat al sud i que en el plànol d'Esteban de Panón reben el nom d'estany del Burro, l'Estanyol i estany de Barquetes. El text passa a explicar la manera com

es fa la sal. És interessant constatar que ja aleshores s'afirmava que la sal provenia del sòl dels estanys i que es dissolia per l'acció de l'aigua de pluja, evaporada després deixant quallada, els cristalls blancs de sal. Aborda també la causa de la diferència de color de la sal d'uns estanys i d'altres, que atribueix a la terra roja que volta l'estany Roig, absent a les vores de l'Estanyol.

Seguidament tracta de la gestió del negoci saliner. La càrrega dels

3. Podeu veure aquest plànol, editat en color a Frontera (2005). El podeu trobar també a PARES (Portal de Archivos Españoles).

vaixells es feia per ordre d'arribada al port, qui primer fondejava tenia la «vénda» o torn de càrrega. Aquesta operació d'acord a un sistema peculiar. El vaixell de la vénda rebia el càrrec de tres barques fins a completar l'estiba. El segon vaixell en el torn tenia el que «en nuestra lengua vulgar se llama contravénda»; això era que dues barques la carreguen un dia, el següent passen al tercer vaixell en ordre, l'endemà al quart vaixell i així tants vaixells com n'hi hagi. Apunta també que el vaixell que tenia la vénda es podia apuntar també a la llista de la contravénda,

d'acord amb l'ordre establert. Els vaixells d'armadors locals, però, tenien preferència de càrrega i començaven l'estiba tan aviat com tocaven port.

Per acabar, Riambau explica que la Universitat no tenia convenis amb cap nació «ni con Génova, ni Venecia, ni con flamenco, ni menos otra persona». Els mercaders que volien assegurar tenir proveïment de sal s'avenien amb particulars, fent contracte amb les obligacions i pactes que fossin. Diu que així ho preferia tothom perquè en cas de conflicte pledejar contra la Universitat era pèrdua segura o dilació insuportable.

Finalment, Riambau afegeix, postdata, una «Nota» per explicar que l'estany Roig (lletra C) va perdre la seua collita els anys 1656, 1657 i 1658 per l'abundància de pluges. I l'aprofita per atorgar al seu cosí Joan Riambau Jover el mèrit d'haver muntat unes sènies per evacuar l'aigua acumulada l'any que va ser jurat segon del braç militar.

És curiós assenyalar que I. Macabich recull que el 1644 es feren processons *ad petendam pluviam* per procurar així que s'acabàs la sequera que patia l'illa (Macabich 1, 1967: 417).

Transcripció

(pàgina 528) «26. Materie Econo-miche. **Plante de l'Etanq des Sallines de l'isle d'Evisse avec une description du metode que l'on tient pour y faire le sel.** Paquet 2. Gabelle Sale Sa[voie].

(pàgina 529) **Planta del estaño del sal de Yviça**⁴

(p. 529v) S. Auvocato Vieta⁵

(p. 530) Estaño Rojo A. B. C

[plànol esquemàtic]

Para que tenga V. Md. Sr. Dor. Francisco Antonio Vieto la [Claviria] y pueda dar la noticia cumplida de la grandesa y diferencia de los estaños de sal desta isla, se ha de distinguir el estaño del sal rojo y el del sal blanco.

El estaño Rojo

Consta según los libros de la Mgca. Universidad que está dividido su longitud en tres partes, lo que se ve en la planta A.B.C, las quales las divide dos paredes que en lengua vulgar desta isla se llaman *Calsadas*, según parese en las letras D y E. Estas *calsadas* cada una tiene dos puertas segon

las letras F y G, por donde hasen entrar o sacan agua de una parte a otra.

La parte de dicho estaño Rojo que tiene la letra A es la que está lexos del mar veinte y sinco pasos, y esta jamás se ha sacado sal della porque es más profunda y no se quala tam bien el sal, aunque es la más pequeña de mucho de las otras partes B C. (p. 531)

Punta, en lengua vulgar, es la parte de la letra B

Cuia longitud es de 567 canas y 6 palmos guinoveses, que hasen palmos 4542 guinoveses, y esta medida es extraordinaria y solo sirve en los repartimientos del dicho estaño, según más abaxo se dirá; solíase sacar diez mil y dose mil modines de sal cada un año, pero por las guerras abrá 25 años que no se saca sal de dicha *Punta*.

La letra C

La parte de la letra C es la que se saca todos los años; su longitud es de 942 canas y tres palmos, que hasen palmos guinoveses 7539. Suelese sacar 18 y veinte mil modines de sal.

Estos 7539 palmos son los que se dividen con todos los hijos de Yviça que pagan compartimientos a dicha Universidad; también entran los beneficiados y muchos santos que tenemos devoción. Por

manera que se ajusta el número de todos los sobredichos y se hasen tantos bolletines, cada uno en su nombre, y se ponen dentro de una bolsa; y a los últimos de julio se convocan y se ajustan los Jurados con la major parte del pueblo dentro la sala de la Universidad y empiesan después de algunas serimonias a sacar de dentro de dicha bolsa los bolletines hasta en número de 150. Y estos les aseñalan su lugar en dicho estaño dos oficiales universales que se sacan todos los años destinados para dicho efeto, los quales se disen *Partidors de Estany*,⁶ para que, si quieren, saquen su sal y, si no, la venden. Y por regonoscencia, el que compra la parte de otro da 40 sueldos, esto es lo que en vulgar desta isla se dise suerte. Se deve advertir que si todos los que están dentro de la bolsa, tanto senlares quanto los beneficiados y los santos, quisieran sacar su suerte, se abría de dividir el estaño en tantas partes quantas se hallarían los nombres, y esto es porque es común a todos los hijos desta isla, sin desigualdat alguna.

Estaño de la sal blanca

Este es pequeño y no está medido, suelese sacar quatro mil hasta en 6 mil modines de sal. En quanto, empero, el /(p. 532) el sacarlo se observa el mesmo orden del estaño del Sal Rojo.

4. Al racó inferior dret hi ha un segell ovalat estampat amb tinta negra: Archivio di Stato. Torino.

5. Posat de dalt a baix al marge dret, a la meitat inferior, vora el plec.

De qué aguas se hace el sal del estaño y el del Estañol

Digo que de las aguas de lluvia solamente, de suerte que con las aguas que llueven al hinvierno, que entran o bajan de las montañas a los dichos estaños, los quales están en un lugar profundo, y con el rigor del sol y el temperamento de la tierra, se quaxa el sal. Aunque quieren desir muchos que abría como rahíces de sal, las quales me an enseñado muchas veces, que son siertos pedasos de sal como un dedo de color de bronce, los quales se sacan de baxo del sal y son dulces. Lo que digo por averlos gustado muchas veces. Pero esta rasón no me quadra sino que el terreno y la influencia del sol haze quaxar el agua, lo que avemos experimentado cada año, pues le vemos ha ervir el agua como si fuera una olla llena de agua con mucho fuego.

Fortifica esta mi razón el hallar el sal algunos años más pesante que otros, y la causa que no es tan pesante es por sacarla una luna más presto un año que otro. Y esto suele suceder quando no tenemos sal rojo en tierra, por temor de quedarnos sin sal, como nos ha susedido estos años pasados, llover quando se quería sacar el estaño y así para la siguridad, la sacamos una luna más presto, aunque el sal no sea tan bueno.

La diferencia porque una es roja y la otra blanca

Es que el estaño de sal rojo entran muchas aguas de las [f]aldas de unos montes que se cultivan, y la tierra es roja y el plano de dicho estaño es rojo, y así el sal sale rojo por tener la cama o letcho rojo. Lo contrario es el sal del Estañol, porque las aguas que entran en dicho Estañol son muy claras porque abajan por unas montañas de roca viva que están blancas como un papel. Y como su suelo sea limpio y la sal se hase sobre cama o letcho limpio, sale el

sal blanco. Y no ay otra diferencia, ni los hijos desta isla havemos hallado diferencia alguna, antes bien para comer y para salar los /(p. 533) los tocinos, los más gastan sal del Estañol.

El modo de cargar el sal los navíos

Es lei establecida que la nave o vaxel que entra primero en el puerto, este tiene la *vénda*, que quiere desir que continuamente carga con tres barcos. Y los demás vaxeles por su orden cargan con dos barcos que en nuestra lengua vulgar se dise *contravénda*, que quiere desir que un día carga la nave que vino segunda y otro día la que vino tersera y así siguiendo el mismo orden haunque fuesen sién, y pasada la *contravénda* por todos los navíos y la que tiene la *vénda* que es la que entró primero puede tomar también la *contravénda*, por manera que está a disposición del capitán cargar con la *vénda* y con las barcas de la *contravénda*. Esto que se a dicho es en los vaxeles extranjeros, sin distinción alguna, pero si huviera uno o muchos vaxeles que fuesen de los hijos desta isla, tienen la preminencia de la *vénda* a todos los vaxeles extranjeros, de suerte que si entrase en este puerto un navío que fuese de hijo de Yviça y huviese sién navíos extranjeros, cargaría primero por tocarle la *vénda*, que todos los sién, y esto por privilegio particular.

El modo que se deve tener para el negociar

No se halla de muchos años ha esta parte que la Universidad aja echo concierto ni con Génova ni Venecia ni con flamenco ni menos otra persona. El reyno que quiere con siguridad tener bastante cantidad de sal, su puede obligar particulares desta isla, es más siguro el contrato porque el que se obliga siempre tiene de fondo partida considerable de sal, y dato que faltase a su obligación

sería fácil el hazerle pagar el daño por vía de justicia. Lo que sería difícil y aún imposible el conseguilla contra la Universidad aunque se obligara por la atendencia que se tiene a una Universidad, a más que los Jurados se mudan todos los años el primero de junio, y el uno no quiere estar a lo que los otros hasen. Esta es mi sentir, sujetándome siempre al mejor pareser. Dat en Yviça a los 22 de majo 1660. El Dor. Luis Riambau de Aymerich (*signe*). /(p. 534)

Nota⁷

Que la parte de la letra C que es la parte que se saca todos los años el sal, se perdió por muchas lluvias los años 1656 y 1657 y el de 1658, siendo Jurado sigundo de braso militar Juan Riambau. Dicha parte de estaño se abría buelto a perder si dicho Riambau no huviese hallado modo con dos norias de sacar el agua, las quales las plantó dentro del término o parte de dicha letra C, serca diés pasos de la calsada, según parese en dicha planta en las letras H et I; y con una canal se etchó el agua de dicha parte a la de la letra B, por cuia esperiencia se sacó alguna cantidad de sal. Y esperamos con el favor y auxilio de Dios y con dicha esperiencia sacar el sal todos los años porque si a los primeros de junio se ve que ay mucha agua, se podrá sacar como está dicho, y dexar la que se nescita para que se qualle. También se ha de advertir que en el verano no nos podemos valer de las puertas de la calsada de la letra C para hechar el agua porque se retira el agua diés pasos lexos de dicha calsada, y así agora nos valdremos de las norias. Vale. El Dor. Luis Riambau (*signe*). /(p. 534v) Evizza».

6. *Estany* corregit sobre *Estaño*.

7. Al marge dret, dibuix d'una mà que asenyala amb el dit índex.

ESQUEMA GENERACIONAL DE L'ESTIRP DELS RIAMBAU

Dates (de naixement i de defunció)	boda	cònjuges	oficis
Generació no nascuda a Eivissa:			
? -1577 Joan Rimbau (català)			Prevere (paborde)
? - ? Lluís Rimbau (català, germà de Joan)		Esperança Tur (d'Eivissa)	
1a generació eivissenca:			
? -1588 Lluís Rimbau Tur		Elisabet Joan	
1553-1605 Joan Rimbau Tur ⁸		Francesca Tur	
1555-1607 Pere Benet Rimbau Tur ⁹		Esperança Clapers Cucurella	
1564-1603 Tomàs Rimbau Tur		Elisabet Orvai	
2a generació:			
1585-1614 Benet Rimbau Joan		Sibília Llobet Nicolau (o Joan)	
1586-1622 Andreu Rimbau Joan		Antònia Eimeric	
? -1644 Lluís Rimbau Tur ¹⁰		Clara Jover Francolí	
1596-1652 Francesc Rimbau Tur ¹¹		Margarida Pineda	
		Francesca Llaneres	
? -1650 Jacint Rimbau Tur			Prevere
1602-1638 Miquel Rimbau Tur			Prevere
1588?-1638 Esperança Rimbau Clapers		Pere Llaudes Navarret	
1591-1645 Joan Benet Rimbau Clapers ¹²		Elisabet Nicolau Balansat	
1592-1653 Esperança Rimbau Orvai		Joan Arabí Castelló	
1596-1639 Esteve Rimbau Orvai			Prevere
3a generació:			
? -1653 Elisabet Rimbau Llobet		Jaume Arabí Sabater	
	1640	Gaspar Sirvent Joan	
? -1660 Magí Rimbau Eimeric		Elisabet Jover Tur	
1614-1652 Miquel Rimbau Eimeric			Prevere (paborde)
1620-1665 Lluís Rimbau Eimeric		Caterina Bru	Dr. en lleis, assessor
			1663-1665
? -1679 Joan Rimbau Jover ¹³	1644	Caterina Llobet Joan	
		Antònia Bonet Coll	
? -1740 Vicenta Rimbau Jover		Pere Onofre Bonet Coll	
1624-1674 Lluís Rimbau Jover ¹⁴	1648	Margarida Camaró Cardona	
1627-1668 Miquel Rimbau Pineda ¹⁵		Caterina Arabí Nicolau	
1615-1645 Pere Benet Rimbau Nicolau	1640	Margarida Tur (+1653)	
? -1662 Mateu Rimbau Nicolau ¹⁶	1643	Agnès Arabí Serra	Dr. en lleis
	1653	Elisabet Rimbau Jover	
1621-1652 Lluís Rimbau Nicolau			Prevere
? -1667 Joan Baptista Rimbau Nicolau			Prevere
1625-1653 Elena Rimbau Nicolau	1640	Pere Magí Tur Jover	
? - ? Esperança Rimbau Nicolau	1638	Lluís Tur Tur	
4a generació:			
1629-1662 Elisabet Rimbau Jover	1642	Jaume Arabí Rimbau	
	1653	Mateu Rimbau Nicolau	
1632-1666 Miquel Rimbau Jover	1650	Jacinta Joan de Borja	
	1664	Elisabet Balansat Palerm	
? -1729 Magina Rimbau Jover	1658	Bartomeu Tur Rosselló	
1654-1687 Francesca Rimbau Bonet	1686	Antoni Arabí de Jaume	

NOTES:

8. 1599, 1600, jurat en cap.

9. 1605-1606, moneder; 1616-1617, jurat en cap; 1627-1628, escrivà de la sal, 1625-1626, bossier.

10. 1623-1624, 1627-1628, 1636-1637 i 1638-1639, bossier; 1629-1630, jurat segon; 1634-1635 i 1640-1641, guardià de la sal.

11. 1637-1638, jurat segon; 1647-1648, formenter.

1639-1640, jurat en cap.

12. 1621-1623, 1629-1630 i 1644-1645, bossier; 1633-1634, 1637-1638 i 1639-1640, jurat en cap.

13. 1652-1653, 1656-1657 i 1658-1659, jurat segon; 1667-1668 i 1671-1672, jurat en cap.

14. 1653-1654, mostassaf; 1664-1665 i 1669-1670, síndic; 1673-1674, jurat en cap.

15. 1657-1658, síndic.

16. 1652-1653, jurat en cap; 1661-1662, síndic.

ESQUEMA GENERACIONAL DE L'ESTIRP DELS RIAMBAU (continuació)

Dates (de naixement i de defunció)		boda	cònjuges	oficis
4a generació (continuació)				
1657-1731	Antònia Riambau Bonet	1687	Miquel Rosselló Palerm Lluís Serra Obrador	Prevere
1660-1743	Vicenta Riambau Bonet	1676	Antoni Arabí d'Antoni Joan Llaneres Tur	
1665-1741	Pere Onofre Riambau Bonet ¹⁷	1686	Caterina Guasc Obrador	
1670-1731	Jacint Riambau Bonet			
1660-1693	Nicolau Riambau Camaró	1678	Margalida Llaudes Bermeu	
1660-1721	Margarida Riambau Arabí (de Miquel)	1676 1688	Jaume Balansat Arabí Francesc Botino Ferrer Francesc Balansat Rosselló	
1653-1674	Ciriac Riambau Arabí (de Mateu)	1666	Antònia Arabí Riambau	Monja
1660-1736	Elisabet Riambau Riambau			
5a generació:				
1658-1729	Andreu Riambau Joan de Borja		Àngela Ruiz de Corella Miquel Jordan	Advocat
1689-1768	Joan Riambau Guasc			
1692- ?	Francesca Riambau Guasc	1707	Pere Fèlix Prats Balansat	Frare agustí
1694- ?	Antoni Eugeni Riambau Guasc			
1698- ?	Margarida Riambau Guasc	1717	Nicolau Llaneres Espanyol	
1704-1770	Francesc Riambau Guasc			
1668-1707	Agnès Riambau Arabí		Francesc Llaudes Bermeu Josep Bardaixí	

17. 1724-1725 i 1732-1733. regidor major; 1726-1727, mostassaf.

Bibliografia

AUTORS DIVERSOS (2003). *El Parc Natural de ses Salines d'Eivissa i Formentera. El tresor ecològic de les Pitiüses* (Eivissa: Grup d'Estudis de la Natura-lesa, Genial Edicions).

AUTORS DIVERSOS (2015). *La sal d'Eivissa & Formentera* (Eivissa: Surumbam).

BASSOLS, Josep Maria (dir.) (2006). *Ses Salines d'Eivissa i Formentera* (Eivissa: TV Research-Consell Insular d'Eivissa i Formentera). (Audiovisual).

CANYELLES, Tomeu (2015). *Grano a grano. Historia de Salinera Española S.A. (1871-2015)* (Palma de Mallorca: Lleonard Muntaner Editor).

CONVALIA, Carmelo (dir.) (2010). *La sal de Formentera* (Formentera: Formedia Produccions). (Audiovisual).

ESCANDELL BONET, Bartolomé (2000). *Ibiza y Formentera en la Corona de Aragón. De la crisis barroca a la planificación ilustrada (siglo XVII)*, vol. III/1. (Oviedo: Universidad de Oviedo).

ESTARELLAS, Jaume i David FERNÁNDEZ (1990). *Entre montes blancos* (Eivissa: Consell Insular d'Eivissa i Formentera).

FERRER ABÁRZUZA, Antoni (2003). «Guer-ra civil catalana», a *Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*, vol. 7 (Eivissa: Consell Insular d'Eivissa i Formentera), p. 98-101.

FERRER ABÁRZUZA, Antoni (2004). *Les salines i la sal en el Llibre de la cadena. 1261-1696*, col. «Llibre de la cadena», 4, (Eivissa: Arxiu Històric d'Eivissa, Ajuntament d'Eivissa).

FERRER ABÁRZUZA, Antoni (2013). «Los catius y mules ab los quals se fa lo axercici de traure sal». *Les Salines d'Eivissa, des de 1235 fins a la pesta negra*, *Randa*, 71, p. 21-45.

FERRER ABÁRZUZA, Antoni (2015). *Cap-tius i senyors de captius a Eivissa (se-gles XIII-XVI. Una contribució al debat sobre l'esclavitud medieval* (València: Publicacions de la Universitat de Valèn-cia).

FRONTERA, Miquel (2005). *Salines de les Balears* (Palma: Sa Nostra).

HOCQUET, Jean Claude (1978). «Ibiza carrefour du commerce maritime et té-moin d'une conjoncture méditerranéenne (1250-1650 env.)», *Studia in memoria di Federigo Melis*, 1, 1978, p. 491-526. Hi ha traducció a l'espanyol: «Ibiza, encrucijada del comercio marí-timo y testigo de una coyuntura mediterránea (1250-1650 aproximada-mente», HOCQUET (2002) *Comercio marítimo en el mediterráneo medieval y moderno* (Granada: Diputación de Gra-nada).

MACABICH, Isidoro (1967). *Historia de Ibiza*, vol. I (Palma: Ediciones Daedalus).

PRATS GARCIA, Ernest (1995). «Asses-sor», *Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*, vol. 1. (Eivissa: Consell Insular d'Eivissa i Formentera. p. 281-282.

RIBES MARÍ, Enric (1992). *Noms de lloc* (Eivissa: Edicions Can Sifre).

TORRES GARCIA, Antoni (1995). *Memòria d'un mestre saliner* (Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs).

TUR TORRES, Antoni (2014). *La sal de l'illa. Les salines d'Eivissa al segle XVII. Estudis dels «llibres de la sal» (1639-1640)*. (Barcelona: Museu Marítim de Barcelona).

VALLÈS COSTA, Rosa (2011). «Salines, ses», *Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*, vol. 11. (Eivissa: Consell Insular d'Eivissa i Formentera. p. 43-50.

VILA Valentí, Joan (1953). «Ibiza y Formentera, islas de la sal», *Estudios Geo-gráficos*, XIV, p. 363-408. Reeditat a *Territoris. Revista del Departament de Ciències de la Terra*, 3 (2001), p. 119-156.

ANTONI FERRER ABÁRZUZA
JOAN PLANELLs RIPOLL
MARIA COLOMAR MARÍ ■